

מיהו מלאכה בערב פסח אין עיקרה מהתורה, משא"כ שביעית, עי' ביאור הגר"א שם).
אך אם גוי ישים בעצמו שמן חורפי לעצים ויגרום להקדמת פירות בודאי שביה"ד יצטרך לחלקם לציבור כשאר פירות שביעית הנמצאים באוצר ביה"ד. ובפרט אם הגוי אדעתא דנפשיה קעביד, כלומר אם יש לו חלק בפירות, או ענין אחר, שבו הוא מרויח מהפירות לעצמו.

מסקנה

הדרך היחידה להתיר שמן חורפי היא רק ע"י גוי, כשהגוי עושה זאת על דעת עצמו ולצורך עצמו. והדרך לכך היא לתת לגוי חלק בעץ לצורך הפירות מבעוד מועד. אך אין לומר שיש להתיר אמירה לנוכרי במלאכה דרבנן משום שבות דשבות שהרי זו מותרת רק במקום הפסד וכאן אין הפסד אלא מניעת ריוח נוסף.

סימן כז

טיפול בגינות נוי

העשבים השוטים, ויש כאלו שעלולים להתפשט ולהשתלט על הפרחים והשיחים ולדכא אותם.
האם מותר לבערם? וא"כ כיצד? ע"י ניכוש, קציצה, ריסוס מונע נביטה, או ריסוס המחסל את העשבים השוטים לאחר צמיחתם?

א. ריסוס

מסתבר שהריסוס המונע נביטה עדיף מכולם. כי הוא רק מונע פעולה, בדרך שלילית, ואינו פעולה חיובית.

וא"כ לדעת הרש"ש מזרז צמיחה בשביעית יהיה אסור כמו בשבת. והסברה נותנת שהמושח שמן חורפי בשבת חייב משום תולדת זורע כמו משקה ומזבל ושאר מלאכות הצומח. וא"כ בשביעית פעולה זו היא לפחות תולדה האסורה מדרבנן (ועי' להלן סי' ל"ד).
ולכן נלענ"ד שלא הותרה מלאכה זו לשלוחי ביה"ד.

ג. אמירה לגוי

אמירה לגוי אסורה בשביעית לדעת המהרש"ל, מהתורה. אך גם לחולקים עליו הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם אמירה לגוי בשאר איסורי תורה, מלבד שבת, אסורה מדרבנן או לא. (עי' ב"מ צ' ע"א. ועי' או"ח סי' תס"ח ס"א שהמנהג להתיר איסור דרבנן ע"י גוי ושביעית בזה"ז מדרבנן לרוב הפוסקים.

ראשי פרקים

שאלה

א. ריסוס

ב. עשייה ע"י סם

ג. ראוי למאכל בהמה

ד. ניכוש

מסקנה

* * *

שאלה

עקירת עשבים שוטים היא פעולה חיונית בגינות נוי, מבלעדיה יתרבו במשך הזמן

במחמץ — עי' מנחות — משמע שהנחת שאור נחשבת למעשה בידים. ברציעה — עי' רש"י קידושין כ"א ב' — משמע שסם אינו מעשה בידים אלא גרמא.

עי' הר-צבי (שם) שדחה את הראיה מרש"י בקידושין, ששם רק ר"ל שסם קל יותר ממרצע ואין ללמוד סם ממרצע, אך למעשה סם אינו גרמא אלא מעשה בידיים. ולענ"ד ממחמץ אין ראיה שהרי התורה אסרה לחמץ, וע"כ אסרה להניח שאור, כי רק כך יכול אדם לחמץ. ונשארו לנו רק ההוכחות מקרחה ונזיר.

והיה מקום לחלק ולומר שבקרחה ונזיר העיקר הוא התוצאה שהוא קרח ושהוא מגולח; לכן גרמא נחשב למעשה. ואולי גם במחמץ י"ל כן. אך ברציעה, לא התוצאה היא העיקר, אלא עצם המעשה שהאדון רוצעו ומחדש את אדונותו עליו. וא"כ בשביעית הדבר תלוי, אם האיסור הוא בחפצא או בגברא; ואם נאמר שבחפצא — הרי גרמא כזאת אסורה.

ובכלל נראה שסם הוא ממש כמו איש, דהוי כחיציו; אלא שלדעת הרמב"ם אינה חיציו לכל דבר, אלא רק לענין ד' דברים.

ולענין שביעית צ"ע¹.

ולבירור הענין יש להציע את הסוגיא. במס' מכות כ' ב':

"לא צריכא, דסך חמש אצבעותיו נשא (=סם) ואותבינהו בבת אחת, דהויא לה התראה לכל חדא וחדא".

השאלה היא האם מותרות פעולות אחרות כשהצמח עוד באיבו, אלא שאם יאפשרו לו להתפתח יצמיח פרחים ויפיץ אלפי זרעים לכל רוח, או שמא י"ל שעתה עדיין אינו מזיק ורק בעתיד הוא עלול להזיק, ולכן אין לטפל בו עתה אלא לאחר זמן, לכשיזיק.

ולענ"ד שלאוקמי מותר לא רק כשהסכנה לעץ מיידית, אלא גם כשהסכנה רחוקה יותר, אלא שעכשיו אפשר למונעה ע"י טיפול קל ואח"כ יצטרכו לטפל טיפול קשה ומסובך ויקר, יש להעדיף את הטיפול המידי. למשל, בהשקאה לא מצינו שמותר להשקות רק כאשר הקרקע מתיבשת והצמחים נובלים, אלא מותר להשקות כדי למנוע את נבילתם וכד'.

מיהו הריסוס המחסל עשבים צ"ע האם הוא מותר, ובאיזה דירוג יש לדרגו? הבעיה היא האם לראות ריסוס זה כגרמא? שכן אינו דומה לניכוש שבו נעקרים העשבים מייד עם הפעולה, אלא החומר אינו פועל מייד על העשבים, אלא רק כעבור כמה ימים.

ב. עשיה ע"י סם

עי' שו"ת הר צבי (יו"ד סי' קמ"ג) שהקשה סתירות בש"ס בענין סם.

בקרחה — עי' מכות כ"א — משמע שסם נחשב למעשה בידים ולא גרמא. בנזיר — עי' נזיר כ"א — משמע שסם נחשב למעשה בידים ולא לגרמא.

שהרי גם חמץ שלא הוחמץ ע"י האדם פסול למזבח. וצ"ע בכ"ז. (ועי' מש"כ בתחומין י"ט ובאהלה של תורה ח"ב סי' כ"ט).

ג. ראוי למאכל בהמה

וצ"ע אם מותר לרסס את העשבים השוטים, כי בכך הוא פוסלם מאכילה, מכיון שהם ראויים למאכל בהמה יש בהם קדו"ש ואסור לרססם. ויתכן לומר שהא תליא, אם ריסוס נחשב לגרמא — יתכן שמותר. ולא היא! בריסוס, מיד בהנחת החומר על העשבים, נפסלים הם לאכילת בהמה ואין כאן גרמא אלא פעולה ישירה.

והשאלה היא אם עשבים שאינם עומדים למאכל בהמה יש בהם קדו"ש. ואע"פ שסתם עשבים ראויים למאכל בהמה, מיהו לא כל עשב עומד לכך, כגון בגינה מטופחת שאדם לא מעוניין שיגדלו בה עשבים שוטים ולא יתן לבהמה להיכנס לגינתו ולאוכלם. אע"פ שעשבים אלו ראויים למאכל בהמה אינם עומדים לכך ונראה שאין בהם קדו"ש.

ד. ניכוש

ובאשר לניכוש, אם עוקר את העשבים, ללא עיבוד הקרקע, נראה שזה עדיף. דלא גרע מהמידל (פ"ד מ"ד) שלדעת הר"ש מותר אע"פ שמשביח את האילנות האחרים. וק"ו כאן שכוונתו למנוע נזק ולא רק להשביח. וא"כ יתכן שגם הרמב"ם יודה שלאוקמי מותר. ועוד שכאן מעוניין לנוי ג"כ. עי' קוה"ע למעדנ"א סי' ח' אות י'.

וכאן אין לחלק בין שנים לשלשה עשבים כפי שחילקה המשנה, שרק באילנות גדולים יש לחלק בין ב' לג' אך בעשבים אין לחלק כן.

והקשה הצ"פ (איסורי ביאה ט"ז ט') מקידושין (כ"א ב'), שרציעה ע"י סם לא מיקרי רציעה. ומדוע קריחה ע"י סם מקרי קריחה? וי"ל שבקריחה, מכיון שהסם נמצא על אצבעותיו והוא מניח את אצבעותיו על ראשו למשך כל הזמן שהסם פועל — נמצא שהוא הקורח במו ידיו, ולכן חייב; משא"כ במניח סם על אוזנו של העבד והרציעה נעשית מאליה, אין זו רציעה בידיים אלא גרמא.

אלא שיש להקשות על זה מהמחמץ, שהחייב הוא אע"פ שהחיימוץ נעשה מאליו, כיון שכל המשך החיימוץ מתיחס אל המעשה הראשון שנעשה בידיים. (ועי' הר צבי שם ודמיון לזה בהטיית חבית בנט"י שהכל נחשב כח גברא). וא"כ ה"ה בסם, היה צריך להיות שהמניח סם על אוזנו של עבד הוי רציעה. וקשה: מדוע אין זו רציעה? (עי' מנ"ח מצ' ב'). מאידך כתבו האחרונים, שלכן נזיר שהעביר סם על שעריו אינו לוקה, כיון שגילוח זה אינו אלא גרמא. ולדעתם, זה שבקריחה לוקה בסם, הוא גזה"כ (עי' אוצר מפרשי התלמוד מכות כ"א ב' ע' 57). ולדברינו א"ש. ואדרבה נזיר הוא כנראה גזה"כ שפטור בסם. וכן צ"ל שרציעה בסם אינה רציעה מגזה"כ.

והצ"פ תירץ שבקריחה יש שני איסורים: להקריח ולהיות מוקרח, ולכן חייב גם בסם. אך לדברינו הנ"ל אין צורך לזה. דאפילו אם האיסור לקרוח, בידיים שאני. אך אפשר להשתמש בסברתו ולומר שבמקום שסם אינו אסור (רציעה, נזיר, ולדברינו גם בקריחה) הוא תלוי במעשה האדם, שהמצוה או האיסור הם שהאדם יעשה. ובמקום שסם מועיל הוא כשהדבר תלוי בחפצא כגון חימוץ שהאיסור הוא שהמנחה תוחמץ,

אך ניכוש ע"י מעדר צ"ע, משום דהוי תולדה דחרישה. ונראה שלאוקמי שרי ככל התולדות המותרות לאוקמי. וזהו הקשקוש לאוקמי שהותר. (ועפ"ז התיר הגר"ל דיסקין עקירת האינג'יל [יבלית]). אך לפני הניכוש יש להעדיף כיסוח של העשבים השוטים, כי בכיסוח אינו נוגע כלל בקרקע.

סימן כח

גנן שנטע בשביעית*

- ו. קנס במלאכה דרבנן
 - ז. המקילים בגבולות ע"מ ובזה"ז
 - ח. איסור קליטה בשביעית
- מסקנה
- * * *

- ראשי פרקים
- שאלה
- א. דין הנוטע בשביעית
 - ב. חיוב עקירה כשנטע אחר
 - ג. עקירה באילן סרק
 - ד. קנס על נטיעת אחרים
 - ה. איסור בדבר שאינו שלו

שאלה

גנן באיזור הנגב לקח יחור של עץ קקטוס ושתלו על דעת עצמו בשוגג בשביעית בגינתו של בעה"ב, שלא על דעת בעה"ב. האם חייבים בעלי הגינה לעקור את העץ או לא?

א. דין הנוטע בשביעית

במשנה מס' תרומות (פ"ב מ"ג) שנינו: "הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור".

ובמס' גיטין (נ"ג ע"ב) הביאו תוספתא, דזוהי דעת ר"מ; אבל דעת ר' יהודה לחלק בין שוגג לבין מזיד, שבשוגג יקיים ובמזיד יעקור. אך בגמ' שם (נ"ד ע"א) הסיקו דבאתריה דר' יהודה חמירא להו שביעית. משמע שבמקום שאין שביעית חמורה בעיניהם, אפילו לר' יהודה בשוגג יעקור. והרמב"ם בהל' שמיטה (פ"א ה"ב) פסק: "הנוטע בשביעית, בין בשוגג בין במזיד יעקור. מפני שישראל חשודין על השביעית; אם תאמר בשוגג יקיים — יאמר המזיד שוגג הייתי".